

*Писаренко Н. Д.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри романської філології**Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Анотація. У статті розглянуто лінгвостилістичні параметри епістолярію Григорія Сковороди з метою пізнання інтелектуального обшару мовної особистості мандрівного філософа; здійснено семантичний аналіз приватних листів, виявлено лексеми, синтаксичні конструкції на позначення активізації дії, уваги; визначено авторські мовні засоби. Досліджено 125 листів Г. Сковороди.

Наукова новизна полягає в тому, що у запропонованій статті автор уперше розглядає вербальні засоби розкриття мовної особистості Григорія Сковороди в його епістолярній спадщині.

Упродовж останніх десятиліть питання мовної особистості досліджували у своїх наукових розвідках Н. Алефіренко, Н. Арутюнова, Г. Богін, В. Власенко, С. Воркачов, Л. Гнатюк, А. Загнітко, С. Єрмоленко, Л. Іванова, В. Карасик, Ю. Караулов, Т. Космеда, Ю. Крочук, О. Лавриненко, Г. Мацюк, Н. Петлюченко, Л. Ставицька, основні ідеї яких ми проаналізували і взяли за основу.

У Г. Сковороди своє розуміння епістоли, що залежить від мети висловлення, теми, співрозмовника, настрою і стану душі – і разом вони створюють непересічну мовну особистість філософа. Думки Г. Сковороди спрямовані насамперед на реальні дії, результат: у його листах спостерігаємо лексеми 1) на позначення активізації уваги; 2) на позначення активізації діалогу; 3) синтаксичні конструкції умовного типу, що спонукають до дії і відповідно до певного результату-відповіді. Особливості стилю, мовних засобів в епістолах Г. Сковороди наближають до розуміння його мовної особистості – його ества, бо, за словами філософа, людська сутність – у словах, діях та серці.

Речення різної суб'єктивно-модальної характеристики передають настрій, емоції філософа, його реакцію на події, на певних людей, на слова і потребують відповідної реакції адресата (проте не завжди реальної відповіді, оскільки речення часто риторичні), на що й розраховує Г. Сковорода, використовуючи у своїх епістоляріях окличні, питальні речення. Знаходячи відповідні мовні засоби, Г. Сковорода «складає» свій реальний образ людини з певною особливістю променистою енергетикою і привабливістю, чуйністю і коректністю – так виявляється його мовна особистість.

У своїх епістолах Г. Сковорода охоче використовує різні мовні засоби, надаючи їм унікальної авторської яскравості, оригінальності: 1) авторські порівняння; 2) метафори; 3) метонімію; 4) епітетно-метафоричні означення; 5) фразеологічні сполуки; 6) авторські прислів'я.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в залученні до аналізу слів прощання/привітання в листах епістолярію Г. Сковороди.

Ключові слова: мовний портрет, епістолярій, епістола, листи-настанови, авторські мовні засоби.

Постановка проблеми. Перші розвідки дослідження мовної особистості були пов'язані з іменами В. фон Гумбольдта,

В. Виноградова, Г. Винокура, з ідеєю укладання словника мови творів письменника, оскільки його мова може слугувати джерелом наших розуміння про творчу особистість митця. Упродовж останніх десятиліть питання мовної особистості торкалися у своїх дослідженнях Н. Алефіренко, Н. Арутюнова, Г. Богін, В. Власенко, С. Воркачов, Л. Гнатюк, А. Загнітко, С. Єрмоленко, Л. Іванова, В. Карасик, Ю. Караулов, Т. Космеда, Ю. Крочук, О. Лавриненко, Г. Мацюк, Н. Петлюченко, Л. Ставицька та ін.

Поняття мовної особистості поєднує в собі лінгвістичні, психологічні, соціальні та інші чинники, тому мовна особистість виступає тією призмою, крізь яку відбувається бачення та категоризація світу. Виходячи з цього, С. Воркачов розуміє мовну особистість – людину як носія мови, як комплекс психофізичних властивостей індивіда, які дозволяють їй створювати і сприймати мовні повідомлення [1]. Сьогодні в науковій літературі існує розуміння «мовної особистості» як сукупності особливостей вербальної поведінки індивіда. Лінгвісти розглядають людину, яка використовує мову як засіб спілкування, – йдеться про комунікативну особистість [2, с. 3]. Мова конкретної особистості складається значною мірою із загальноновживаних лексем і меншою – із індивідуальних мовних особливостей, тому розуміємо: мовна особистість – людина, яка послугується мовою не лише як сукупністю лінгвістичних правил, але насамперед як засобом вираження національно-культурних ціннісних орієнтирів. Поняття «мовна особистість» до цих пір залишається точно невизначеним ученими, оскільки це пов'язано із складністю та багатоаспектністю самої проблеми. Отже, «мовна особистість – це поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Творчий підхід і рівень мовної компетенції стимулюють мовну особистість до вдосконалення мови, розвитку мовного смаку, до постійного відображення в мові світоглядно-суспільних, національно-культурних джерел і пошуків нових, ефективних індивідуально-стильових засобів мовної виразності» [3, с. 92–93]. Щодо назви цього поняття, то сучасні українські лінгвісти, як правило, використовують термін «мовна особистість» (Л. Гнатюк, Т. Космеда, А. Загнітко та ін.). У російській лінгвістиці до цього часу існують розбіжності в розумінні цієї категорії, тому є кілька термінів: «мовна особистість» (В. Тимофєєв, Ю. Караулов), «мовленева особистість» (Ю. Прохоров), «комунікативна особистість» (В. Червоних), «людина-мовець» (Н. Арутюнова). А. Загнітко вважає, що «мовна особистість сьогодні – не лише харизматичний знавець рідної мови, а й носій культурно-мовних та комунікативно-діяльнісних цінностей, знань та інтенцій» [4, с. 404].

Лексико-стилістичний рівень є одним із найяскравіших показників мовної особистості «поряд із вербально-семантичним

і мотиваційним (прагматичним) рівнем існує лінгвокогнітивний (тезаурусний) рівень, одиницями якого є поняття, ідеї, концепти, що складають у кожній мовній особистості приблизно упорядковану картину світу, яка відображатиме ієрархію цінностей» [5, с. 53]. Погодимось з точкою зору Н. Алефіренко, що «мовна особистість характеризується не лише ступенем володіння мовою, а... створює власну мовну картину світу, яка стає основою різноманітних авторських значень мовних одиниць – «значень мовця» [6, с. 83]. Подібної думки дотримується і Т. Космеда, стверджуючи, що «складниками мовної особистості є її мовна спроможність, мовна й комунікативна компетенції, особливе світобачення, світосприйняття та світорозуміння» [7, с. 18]. Образ людини в мовній картині світу – це «концентроване втілення суті тих уявлень людини про людину, які об'єктивуються всією системою семантичних одиниць, структур і правил тієї чи тієї мови» [8, с. 8].

Л. Гнатюк, досліджуючи мовний феномен Г. Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції, в монографії обґрунтувала значення реконструкції мовної свідомості та мовної особистості для сучасної лінгвістики, окресливши з цих позицій шляхи вивчення творів Г. Сковороди в контексті його староукраїнської мовної свідомості. Лінгвіст запропонувала розуміти *мовну особистість* як «індивід, розглядуваний у сукупності його мовних здібностей, зумовлених історично, національно-культурно, соціально та психологічно, які виражаються у здатності сприймати та творити тексти і слугують для досягнення певних цілей» [9, с. 30].

Отже, досліджуючи авторський вибір лексем, особливості стилю, мовних засобів в епістолах Г. Сковороди, наблизимось до розуміння його мовної особистості – його єства, бо, за словами філософа, людська сутність – у словах, діях та серці.

Епістолярна спадщина Г. Сковороди залучається до наукового обігу, використовується науковцями для написання дисертацій, монографій, статей (Л. Гнатюк, Т. Космеда, М. Вербовий, І. Григоренко, Г. Паласюк, Н. Писаренко, Г. Федоришин), але, на наш погляд, залишається майже непоміченим те, що його латиномовний епістолярій є ключем до розуміння складної постаті, мовної особистості мандрівного філософа, яке своєю чергою дає змогу відтворити індивідуальний погляд на тогочасні історичні події і факти.

«Приватний епістолярій був і залишається важливим джерелом пізнання – листування дає змогу простежити особисте і творче становлення автора, епоху, коли він жив» [10, с. 45]. Розповідь від першої особи в епістолярії дає змогу виявити найтонші емоційні та емотивні барви та стати дзеркалом душі адресата [11, с. 538]. Науковці, вивчаючи мовний феномен Г. Сковороди, як правило, зазначають, що побутові деталі та бібліографічні моменти в них займають незначне місце – основний їх зміст становлять філософсько-етичні ідеї та повчання, що однаковою мірою стосується і листів до М. Ковалинського, і листів до інших друзів та знайомих. Проте, досліджуючи епістолярний спадок мандрівного філософа, знаходимо чимало місць, в яких Г. Сковорода висловлює особисті думки щодо приватного життя.

Наукові розвідки, насамперед дослідження Л. Гнатюк, переконують у тому, що, незважаючи на залучення до аналізу значної кількості староукраїнських текстів (зокрема епістолярних) і висловлення теоретично вагомих тверджень щодо розуміння мовної особистості Г. Сковороди, в українській лінгвістиці це

питання залишається маловивченим, що потребує подальшого ґрунтовнішого дослідження. Поза увагою, на наш погляд, залишається латиномовний епістолярій, дослідження якого має велике значення в розумінні особистості Г. Сковороди: латина була органічною частиною його світосприйняття, його єства.

Метою статті є вивчення лінгвостилістичних параметрів епістолярію Григорія Савича Сковороди, пізнання інтелектуального обшару мовної особистості мандрівного філософа. Мета передбачає розв'язання таких завдань: дослідити мовні засоби епістолярію Г. Сковороди в аспекті зображення внутрішнього світу філософа, дослідити вербальні засоби вираження його про людину і про себе зокрема.

Наукова новизна полягає в тому, що в запропонованій статті автор уперше розглядає вербальні засоби розкриття мовної особистості Г. Сковороди в його епістолярній спадщині.

Виклад основного матеріалу. Традиційно «склався <...> образ Сковороди як вічно життєрадісного філософа з безхмарною психікою, що легкою ходою пройшов спокійне життя і так само легко відійшов у вічний супокій під дубом у маєтку знайомого на Слобожанщині; треба визнати, що такий образ був наслідком некритичного сприйняття його творів, де прихована гостра внутрішня боротьба» [12, с. 96].

У творчій спадщині Г. Сковороди листування посідає особне місце і не втрачає актуальності з часом. Епістолярій філософа, що зберігся і відомий сьогодні, включає 125 листів: найбільше зібрання листів до Михайла Ковалинського (79), листи до Якова Правицького (14), до Гервасія Якубовича, до Іоїля та ін. Особисті листи Григорія Савича Сковороди становлять основу його епістолярію. У цій статті використовуємо переклади листів, зроблені П. Пелехом сучасною українською мовою з латино-грецьких оригіналів.

У Г. Сковороди своє розуміння епістоли, що залежить від мети висловлення, теми, співрозмовника, настрою і стану душі – і разом вони створюють непересічну мовну особистість філософа. Автор пише різні за складом, розміром епістоли, даючи їм свої назви: *лист*, *листова бесіда*, *лист-відповідь*, *листівочка*, наприклад: *напиши у листі-відповіді, яка твоя думка, щоб я знав, чи подобається це тобі* [13, с. 281].

Спостерігаємо, що листовні бесіди – найпоширеніший тип епістол митця – вирізняються не лише розміром, про що пише сам адресант («якщо б можна було писати так само багато, як мислити» [13, с. 307]), а й усвідомленим, осмисленим вибором теми, де спостерігаємо авторський стиль викладання думок, уживання характерних для філософа лексем, що дозволяє визначати мовну особистість мандрівного філософа. Характерно, що листовні бесіди не обмежуються одним листом – вони, об'єднані однією проблемою, спільною темою, можуть міститися в кількох листах, проте є і дуже стилі. Яскраво це підтверджує лист до Володимира Тевяшова: лист настільки короткий, що нагадує Г. Сковороді двох приятелів, які разом кричать «Здрастуй» і «Прости» [13, с. 395]. Оригінальний образ-замальовка листа – свідчення легкості, невимушеності образного мислення автора.

Однією з характерних рис Г. Сковороди було критичне ставлення як до себе, так і до інших: філософ прискіпливо вивіряв, відточував кожне своє слово щодо його значення, доречності вживання, стилістичного забарвлення, працював над тонкощами стилю своїх творів і критично ставився до починань своїх учнів, зокрема М. Ковалинського: *Нічого не скажу тепер про стиль*

твого листа [13, с. 224]; Скажи мені щиро і одверто, гнівається ти на мене чи ні? Невже ти тому не прислав мені жодного листа, що я знайшов твої вірші децю необробленими? [13, с. 229].

Зауважимо, що в листах Григорій Сковорода послуговувався різними мовами до різних адресатів. Так, листи до Михайла Ковалинського написані латинською мовою з використанням мудрих приписок, прислів'їв, пояснень грецькою мовою (як авторських, так і античних митців), але за потреби філософ уживав староукраїнську мову. У тексті листа, написаному латинською мовою, є староукраїнське прислів'я *аби курилося*, написане староукраїнською, бо воно є головною темою листа: *кщодо твого прислів'я аби курилося, то воно мене замучило: майже три дні я цим займаюся...* [13, с. 306]. Що ж до листів до інших адресатів, то до Якова Правницького Григорій Сковорода писав латиною і староукраїнською мовою; в деяких листах він починав писати латиною, а завершував староукраїнською мовою; до Іоїля писав латинською і грецькою мовами, що свідчить про високий рівень освіти філософа, про знання багатьох мов і про те, що він послуговується в листах тими мовами, якими володіє адресат, виявляючи тим самим коректність до нього.

Аналіз фактичного матеріалу показав, що мовна особистість Г. Сковорода – багатогранна, він не лише знаний філософ, педагог, а й талановитий філолог-стиліст, у чому переконує його лист, присвячений аналізу семантики староукраїнського прислів'я *аби ся курило* і можливостям його перекладу латинською і грецькою мовами. Г. Сковорода пропонує своє розуміння стійкого словосполучення, зауважуючи, що, навчаючи учнів, *...змушений був стати молодим і писати за правилами* [13, с. 300], скромно натякаючи, що він *ніколи не займався правилами риторики, якщо ж сподобається, то напиши старим книгам, які, як ти знаєш, я наполегливо вивчаю* [13, с. 300]. Г. Сковорода, наводячи приклади лексико-семантичних відповідностей/невідповідностей латинських і українських прислів'їв, радить Михайлу перекласти обговорюваний вислів не прислів'ям: *взьми до уваги: не обов'язково у греків і латинян увійшло в прислів'я те, що увійшло в нас* [13, с. 300].

Думки Г. Сковорода спрямовані насамперед на реальні дії, результат. У його листах спостерігаємо лексеми: 1) на позначення активізації уваги: *Вір мені, моя душе* [13, с. 229]; *Май на увазі..* [13, с. 223]; *Розвій мій сумнів...* [13, с. 230]; *Повір мені, я досить над цим сміявся на самоті* [13, с. 241]; 2) на позначення активізації діалогу: *Однак скажи мені...і я тобі поясню...* [13, с. 233]; *Зваж і на те, що...* [13, с. 221]; 3) синтаксичні конструкції умовного типу, що спонукають до дії і відповідно до певного результату-відповіді: *Якщо ти сам соромишся, то пошли нашого Олексу* [13, с. 224]; *Коли що-небудь турбує твоє серце, повідай другові* [13, с. 230].

Очевидно, що речення різної суб'єктивно-модальної характеристики передають настрої, емоції філософа, його реакцію на події, на певних людей, на слова і потребують відповідної реакції адресата (проте не завжди реальної відповіді, оскільки речення часто риторичні), на що й розраховує Г. Сковорода, використовуючи у своїх епістоляріях речення: *окличні (Безсмертний боже! Як він описує дружбу! (про Плутарха) [13, с. 246]; Ну що ж! [13, с. 234]; О, якби у мене тоді був порадник! О книги, найкращі порадники! [13, с. 247]; питальні Чому не був ти на вечірні? [13, с. 253]. Чому це? Тому що, коли не любити всією душею корисних наук, то всякий труд буде*

марним [13, с. 221]; *Ти питаєш, чому я був веселий вчора?* [13, с. 234]. Отже, знаходячи відповідні мовні засоби, Г. Сковорода створює віртуальний діалог із співрозмовником, «складає» свій реальний образ людини з певною особливою променистою енергетикою і привабливістю, чуйністю і коректністю – так виявляється його мовна особистість.

Активно вживані в листах речення з різним суб'єктивно-модальним навантаженням указують на емоційність, чутливість, відвертість натури Григорія Сковорода – так він виявляє себе у спілкуванні з близькими йому людьми. Елементи розмовного стилю, що є в дружньому діалозі, свідчать про його особливу довіру до адресата: *склади для мене три або чотири віршики і переши їх мені. Які? – спитаєш ти. Які хочеш, бо все твоє мені подобається* [13, с. 226]; *...я вирішив написати для тебе кілька благочестивих грецьких сентенцій, тобто пам'ятку* [13, с. 221]; *я не хочу, щоб тобі залишилися невідомими ці вишукані вислови* [13, с. 241]; *посилаю тобі...три так звані поетичні строфи, підібрані до мелодії* [13, с. 343]. Яскраві епізоди з особистого життя, емоційні розповіді про події, передані автором у листах із використанням різних мовних засобів, композиційних особливостей, переконують у тому, що Г. Сковорода глибоко усвідомлював значення слова і відшукував найнеобхідніший семантичний варіант: *щоб слова не були зовсім беззмістовними, я надав їм деякого релігійного змісту у стилі, як кажуть, протонародної мудрості... я підшукував потрібні слова* [13, с. 343]. Уміння непрості речі передавати зрозумілою співрозмовникові мовою – характерна риса мандрівного філософа. У своїх епістолах Г. Сковорода охоче використовує різні мовні засоби, надаючи їм унікальної авторської яскравості, оригінальності:

1) **авторські порівняння:** *Я знаю, що ти, як це властиво дружбі, поділяєш мої смаки, і тому приймеш у дар ту або іншу ароматну квітку і зможеш з неї, як бджілка, взяти частину меду і відкласти в душі...* [13, с. 241]. Не випадково Г. Сковорода, знаючи працю М. Ковалинського, порівнює його з божою комахою-бджолою – улюблена комах-трудівниця зустрічається у філософських трактатах про «сродну» працю, в художніх творах (байка «Бджола і Шершень»). Зауважимо, що Григорій Сковорода, як правило, керувався біблійним розумінням слів. Так, слово «серце» він розуміє не у звичному для сучасного читача протиставленні *серце і розум*, а зіставляє з *головою*, як єство і натура людини. Комах-бджілка – не просто трудівниця, а та, що виконує свою роботу, яку вибрала свідомо, із задоволенням, і від цього істинно щаслива;

2) **метафори:** *Бувай здоров, вельми дорога мені голова, сполучай зміну мудрість з голубиною простотою!* [13, с. 242];

3) **метонімію:** *Дзвін кличе мене до грецького класу* [13, с. 252];

4) **епітетно-метафоричні означення:** *...прямої вчорашньою мальовничою долиною по тих низинних місцях, по яких ми вчора поверталися* [13, с. 298]; *Зверни увагу на море серця свого, ...який вітер піднімає хвилювання...* [13, с. 291]. *Написав вірші, взявши за зразок Флакка* [13, с. 320];

5) **фразеологічні сполуки:** *Причиною мого грубого жарту вважай ту огиду...до цих людей, до цих, так би мовити, кипрійських биків...* [13, с. 243];

6) **прислів'я:** *найкраща помилка та, яку допускають при навчанні* [13, с. 318]; *У деяких випадках мудрому належить завжди зважитися на необхідність* [13, с. 341]. Мандрівний філософ, послуговуючись афористичною мовою, використовує

різні експресивно-емоційні форми з метою, що думка, виражена у формі афоризмів, набуває легкості у сприйнятті, простоти у розумінні, уникає тяжіння й заплутаності; афоризми своєю чергою сприяють моделюванню філософської ідеї [14, с. 52].

Мовна особистість філософа особливо яскраво виявляється в авторських прислів'ях – своєрідних акумуляторах всесвітньої й авторської мудрості, що накопичилася з багаторічних спостережень Г. Сковороди, особистого життєвого досвіду, глибокого проникнення в античну філософію, уміння логічно і художньо мислити.

Висновки. Як бачимо, запровадження авторських новотворів (метафора, епітетно-метафоричні означення, метонімія, фразеологічні сполуки, прислів'я), поширене застосування дієслівних форм у наказовому способі, суб'єктивно модальне навантаження речень – характерні вербальні засоби епістолярію Г. Сковороди, насичені авторською ментальністю й самовираженням, що дають змогу відтворити певний мовний образ філософа, його мовну особистість. Допускаємо, що мовний портрет Г. Сковороди, визначений нами, наближений до реальності, проте його мовна особистість настільки багатогранна, що потребує глибшого вивчення його епістолярію. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в залученні до аналізу слів прощання/привітання в листах епістолярію Г. Сковороди.

Література:

- Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языке знаний. *Филологические науки*. 2001. № 1. С. 64–72.
- Богин Г.И. Типология понимания текста: учебн. пособ. Калинин : Изд. КГУ, 1986. 84 с.
- Єрмоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ :Либідь, 2001. 224 с.
- Загнітко А.П. Мовна особистість у сучасних комунікативних дослідженнях. *Сучасна лінгвістика: погляди та оцінки: науково-аналітичне видання*: монографія. Донецьк : ДонНУ, 2014. 464 с.
- Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. Москва : Наука, 1987. 263 с.
- Алефиренко Н.Ф. Этноязыковое кодирование смысла и культура. *Филология и культура : материалы 2-й Междунар. науч. конф. Тамбов*, 2001. Ч. 2. С. 82–84.
- Космеда Т.А. Ego і alter ego Тараса Шевченка в комунікальному просторі щоденникового дискурсу : монографія. Дрогобич: Коло, 2012. 372 с.
- Одинцова М.П. Вместо введения: К теории образа человека в языковой картине мира. *Язык. Человек. Картина мира: лингвоантропологические и философские очерки*. Омск : Омск. гос. ун-т., 2000. Ч. 1. С. 8–11.
- Гнатюк Л.П. Мовний феномен Г. Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції : монографія. Київ : КНУТШ, 2010. 446 с.
- Григоренко І.В. Приватний лист та епістолярна форма історичний аспект взаємодії. *Гілея: Історичні науки*, вип.118. С. 45–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2017_118_11
- Невська Ю.В. Особистий епістолярій М. Куліша: фокус емпатії. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 2012. Том 25 (64). № 4, ч. 2. С. 538–544.
- Попович М.В. Григорій Сковорода на тлі філософсько-релігійних рухів своєї доби. *Наукові записки*. 2003. Т. 22, ч. 1. С. 91–103.
- Сковорода Г. Твори в двох томах. / Упор. І.А. Табачников, І.В. Іваньо. Київ : видавництво Академії наук Української РСР, 1961. Т. 2. 623 с.
- Писаренко Н.Д., Заніздра О.А. Афористика у латиномовних листах Григорія Сковороди. *Науковий вісник. Серія Філологія*. Одеса : МГУ. 2019. Вип. 38. С. 50–54.

Pysarenko N. Verbal means of expression of language personality Grigory Skovoroda

Summary. The article considers the linguistic and stylistic parameters of G. Skovoroda's epistolary in order to know the intellectual scope of the linguistic personality of the wandering philosopher; the semantic analysis of private letters is carried out; the peculiarities of the inner world of the Ukrainian educator in the verbal self-analysis of the master are clarified; tokens, syntactic constructions are revealed to denote activation of action, attention; author's language means are defined. 125 letters of G. Skovoroda were studied.

The scientific novelty lies in the fact that in the proposed article the author first considers the verbal means of revealing the linguistic personality of G. Skovoroda in his epistolary legacy.

Research considerations-conclusions are based on scientific investigations of N. Alefirenko, N. Arutyunov, G. Bogin, V. Vlasenko, S. Vorkachev, L. Hnatyuk, A. Zagnitko, S. Ermolenko, L. Ivanova, V. Karasyk, Y. Karaulov, T. Kosmeda, Y. Krochuk, O. Lavrynenko, G. Matsyuk, N. Petliuchenko, L. Stavyska and others.

G. Skovoroda has his own understanding of the epistle, which depends on the purpose of the statement, the topic, the interlocutor, the mood and state of mind – and together they create an extraordinary linguistic personality of the philosopher. G. Skovoroda's thoughts are directed first of all to real actions, the result: in his letters we observe tokens: 1) to denote the activation of attention; 2) to indicate the intensification of dialogue; 3) syntactic constructions of the conditional type, which motivate to action and in accordance with a certain result-response. Peculiarities of style and linguistic means in G. Skovoroda's epistles bring us closer to understanding his linguistic personality – his essence, because, according to the philosopher, the human essence is in words, actions and heart.

Sentences of different subjective-modal characteristics convey the mood, emotions of the philosopher, his reaction to events, to certain people, to words and require a corresponding reaction of the addressee (but not always a real answer, because sentences are often rhetorical), which is what G. Skovoroda expects using in his epistolary exclamatory, interrogative sentences. Finding the appropriate language means, G. Skovoroda "makes up" his real image of a person with a certain special radiant energy and attractiveness, sensitivity and correctness – this is how his linguistic personality is revealed.

In his epistles, G. Skovoroda willingly uses various linguistic means, giving them a unique authorial brightness and originality: 1) author's comparisons; 2) metaphors; 3) metonymy; 4) epithet-metaphorical definitions; 5) phraseological compounds; 6) author's proverbs.

We see the prospect of further research in the involvement of words of farewell / greeting in the letters of the epistolary of G. Skovoroda in the analysis.

Key words: language portrait, epistolary, epistle, letters-attitude, author's language tools.